

DISKUSJONSNOTAT

Utfordringer for Norge

Bærekraftig velferd,
arbeidskraft og
valgfrihet

Velkommen til Høyres programarbeid!

Vårt viktigste løfte er å overlate samfunnet til neste generasjon i bedre stand enn slik vi selv mottok det. Det prinsippet er bærende når vi skal lage et nytt politisk program til gjennomføring i stortingsperioden 2025 til 2029. Politikken skal utformes med et generasjonsperspektiv og skape muligheter for alle.

Politiske resultater tar tid. Når vi satser på tidlig innsats i grunnskolen, er målestokken gjerne at enda flere fullfører videregående skole ti år etter at den ekstra innsatsen ble satt inn. I slutten av neste stortingsperiode er vi straks i 2030, året som lenge har vært brukt som målstrøk for klima- og bærekraftsmål. For partiprogrammet vårt er ikke 2030 målstreken, men heller en rundingsbøye på veien til et samfunn med muligheter for alle.

Norge er et fantastisk land å bo i. Vi står likevel foran mange og store utfordringer som må løses. I starten av dette programarbeidet, har programkomiteen valgt ut noen av de utfordringene som vi vet vil vokse seg større fremover. I dette notatet trekker vi opp problemstillinger knyttet til hvordan vi kan sørge for at velferden i morgen blir like god som den vi har i dag. Det handler om bærekraften i velferdsstaten, tilgangen på nok arbeidskraft og hvordan det offentlig finansierte velferdstilbudet kan bli bedre tilpasset den enkelte gjennom valgfrihet. Høyre tror på at de store utfordringene kan løses.

Høyre er Norges viktigste politiske verksted. Vi skal finne de virkelige løsningene på de virkelige problemene for virkelige mennesker. Vår programprosess er åpen. Alt diskusjonsgrunnlag blir publisert, og alle som vil får ta del i debatten. Vi gjør dette fordi vi mener utarbeidelsen av politikk skal baseres på kunnskap og kompetanse, og derfor ønsker vi innspill fra alle.

Velkommen til Norges mest spennende politiske debatt!

Beste hilsen Henrik Asheim, leder for programkomiteen og første nestleder i Høyre.

Programkomiteen for 2025-2029: (foran f.v.) Magnus Mæland, Lisbeth von Erpecom Vikse, Tage Pettersen, Kristin Ørmen Johnsen, Mari Holm Lønseth (nestleder), Mathilde Tybring-Gjedde, Nikolai Astrup, Anita Oterhals Eide. (bak f.v.): Henrik Asheim (leder), Harald Furre, Jon Gunnar Pedersen, Charlotte Spurkeland, Ola Svenneby, Andreas Vollsund.

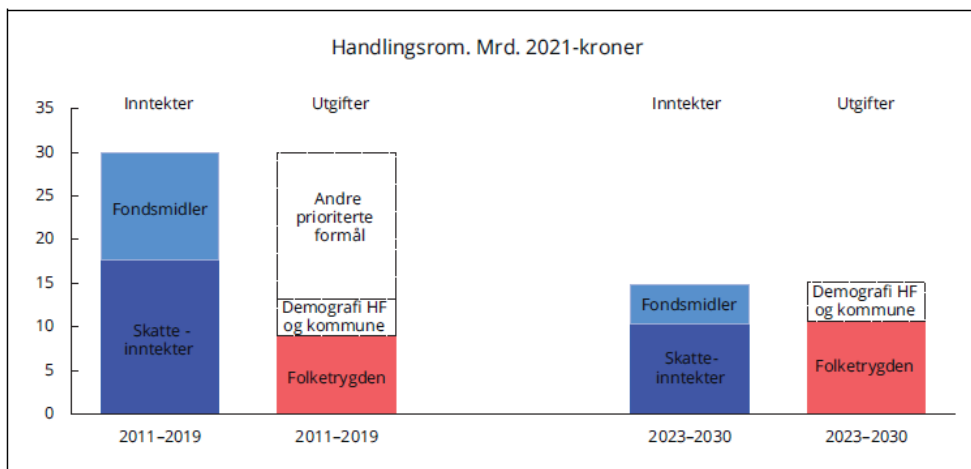
Innhold

En bærekraftig velferdsstat	4
Hvordan tetter vi utgiftsgapet når kostnadene øker og inntektene blir lavere?	4
Kan offentlige midler brukes på en bedre måte, og redusere statens vekst?	5
Burde mer av velferdssamfunnets ordninger rettes til de som trenger det mest?	6
Hvordan kan vi skape større verdier og flere jobber?	7
Hvordan tetter vi kompetansegapet?	7
Hvilke rammevilkår trenger bedriftene?.....	8
Kan nye reformer heve produktiviteten?	8
Hvordan får vi nok folk med riktig kompetanse?	10
Hvorfor står så mange i Norge utenfor arbeidslivet?	11
Kan oppgavene fordeles på en bedre måte?	12
Hvordan kan vi få mer valgfrihet i velferden?	14

En bærekraftig velferdsstat

Hvordan tetter vi utgiftsgapet når kostnadene øker og inntektene blir lavere?

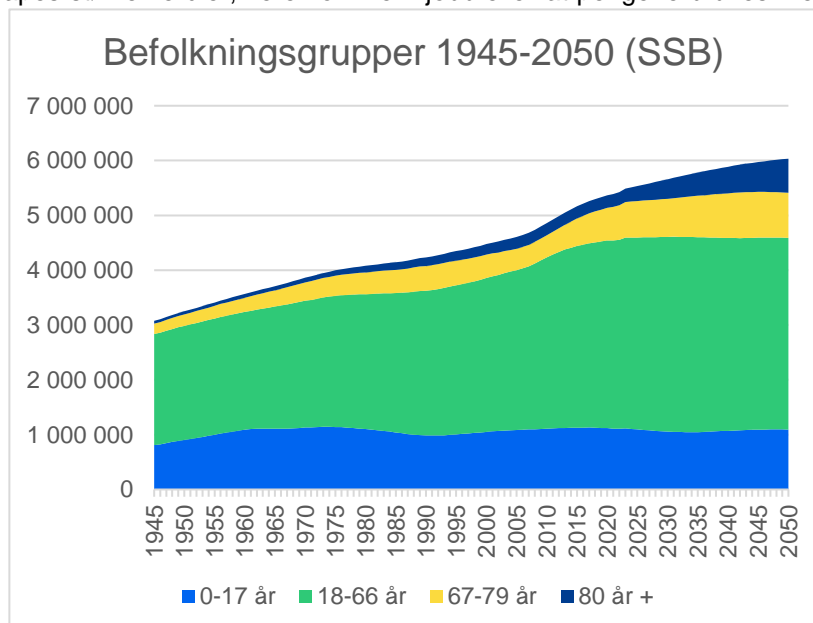
Årene fra 1989 til 2019 har vært en økonomisk gullalder for Norge. Lange perioder med høy oljepris har gitt oss store inntekter. Som en liten, åpen økonomi har vi samtidig høstet store velferdsgevinster fra globalisering og tettere europeisk samarbeid. Det har gitt oss nye eksportmarkeder, billig import og tilgang på mer arbeidskraft. Befolkningsutviklingen har også gitt økonomien drahjelp, med sterk vekst i antall voksne i arbeidsfør alder, særlig som følge av arbeidsinnvandring.

(Kilde: Perspektivmeldingen, Finansdepartementet 2021¹).

Nå snur disse trendene, samtidig som det oppstår økt utgiftsbehov til blant annet forsvar, grønn omstilling, helse og aldring. Finansdepartementets framskrivninger viser at inntektene de neste årene vil bli lavere samtidig som utgiftene til demografi og folketrygd vil øke. NAV anslår at utgiftene til Folketrygden vil være 100 milliarder kroner større i 2033 enn de er i dag². Enkelt sagt vil det ikke være rom for så mye annet i budsjettene fremover, om det ikke skapes større verdier, flere kommer i jobb eller at pengene brukes mer effektivt.

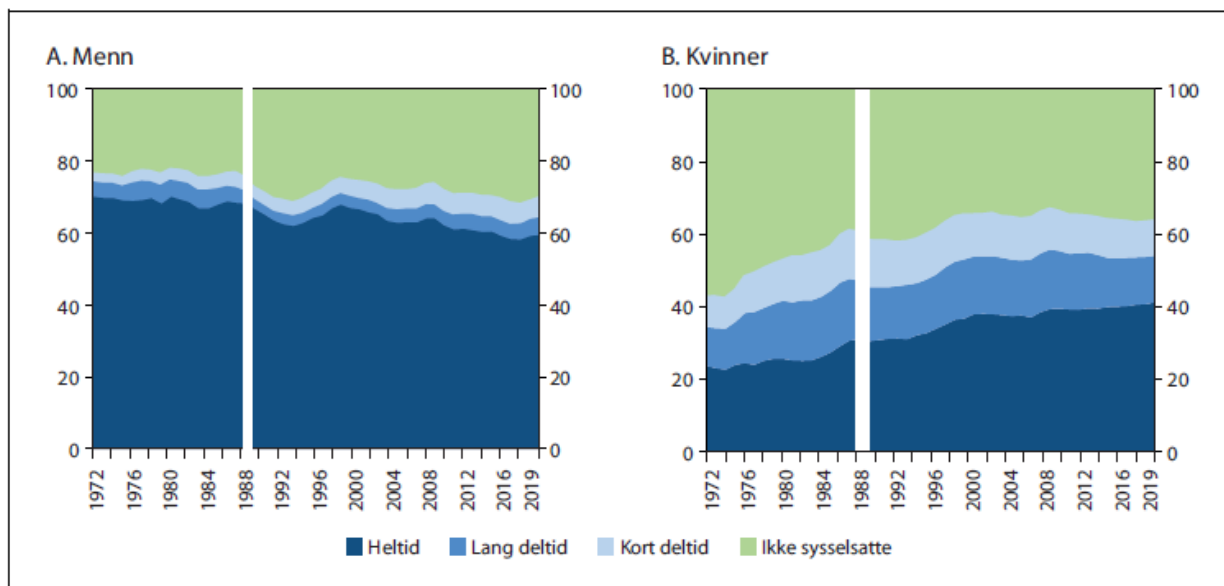
Vår velferdsmodell er avhengig av at mange jobber. Selv om svært mange av de i yrkesaktiv alder jobber, blir det stadig færre yrkesaktive for hver pensjonist. Mens det i 2018 var 3,5 yrkesaktive for hver pensjonist, vil forholdstallet i 2040 bare være 2,2. Dette varierer stort mellom kommunene, og det er jevnt over færre yrkesaktive per pensjonist i de mindre og minst sentrale kommunene. Fra midten av 2030-tallet vil det for første gang i

moderne tid bli færre yrkesaktive i absolutte tall³. Selv blant dem i arbeidsfør alder står stadig flere utenfor arbeidslivet, til tross for at vi har bedre helse enn tidligere.

Konsekvensen av dette kan bli at vi ikke klarer å opprettholde en velferdsstat som er like god som den vi har i dag. Skal vi ha gode velferdstjenester i fremtiden må det prioriteres hardere og flere må jobbe.

Selv om mange er sysselsatt i Norge⁴, arbeider ikke alle heltid. Det ligger et stort potensial i at de de som jobber deltid jobber mer enn i dag, og vi vet at mange deltidsansatte ønsker dette. Samtidig ser vi en samfunnstrend hvor mange ønsker seg mer fritid og mer fleksibilitet. Figurene under viser sysselsettingen av alle mellom 15 og 74 år de siste 50 årene.

Figur 5.2 Sysselsetting, heltid og deltid som prosent av befolkningen 15(16)–74 år etter kjønn, 1972–2019

Kort deltid er avtalt arbeidstid under 20 timer i uken. For 1972–1987 er lang deltid definert som 20–34 timer per uke, og deretter er lang deltid 20–36 timer i uken med unntak av personer med arbeidstid 30–36 timer som i undersøkelsen oppgir at det utgjør heltid. Nedre aldersgrense i AKU var 16 år fram til 2006, da det ble endret til 15 år.

For perioden 1972–1987 er tallene basert på faktisk arbeidstid, mens tallene deretter gjelder avtalt/vanlig arbeidstid. Endringen fører i hovedsak til at heltidsandelen fra 1988 øker litt på bekostning av lang deltid.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

(Kilde: Sysselsettingsutvalget⁵ og SSB, figurer fra sysselsettingsutvalget side 81)

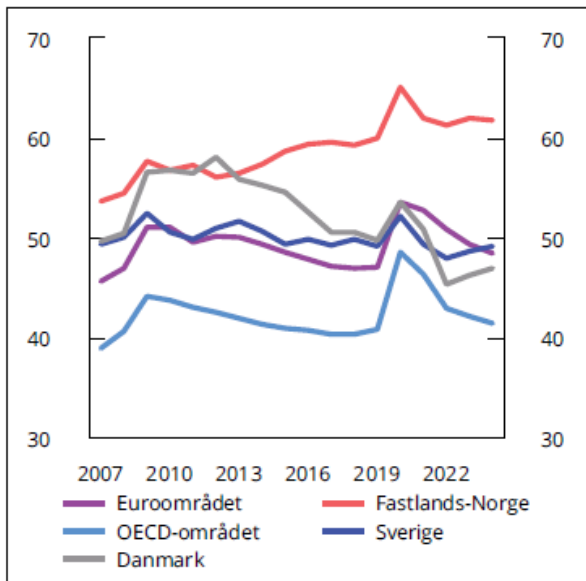
Kan offentlige midler brukes på en bedre måte, og redusere statens vekst?

Offentlig sektors utgifter utgjør over 62 prosent av fastlandsøkonomien. 30 prosent jobber i offentlig sektor⁶. Det er en så høy andel at det er fare for at lønnsom privat virksomhet fortreges. En stor offentlig sektor gir dårligere tilgang på arbeidskraft for private virksomheter både fordi offentlig sektor ansetter folk som kunne jobbet i bedrifter, og fordi flere blir stående utenfor arbeidslivet på offentlige ordninger. Å opprettholde en så stor offentlig sektor vil også bety et høyere skattenivå for bedriftene, som igjen gjør at næringslivet har mindre penger til å investere i ny verdiskaping.

Blir staten for stor, kan vi få en negativ spiral: Skatteinntektene fra privat sektor begynner å skrumpe inn, mens staten koster stadig mer. Det kan svekke vekstkraften i økonomien, som igjen er avgjørende for lønnsutviklingen og inntektene vi trenger for å finansiere felles velferd. En stor velferdsstat trenger også stor privat verdiskaping!

Handlingsregelen ble innført med en føring om at pengene skulle brukes på investeringer i samferdsel, utdanning og vekstfremmende skattelettelser. Nå finansierer Oljefondet i overkant av en av fem kroner på statsbudsjettet⁷. Siden Støre-regjeringen overtok har oljepengebruken økt med ca. 40 milliarder kroner⁸ og skattene har økt med over 30 mrd. kr⁹. Det er ikke mangel på penger som er utfordringen i Norge.

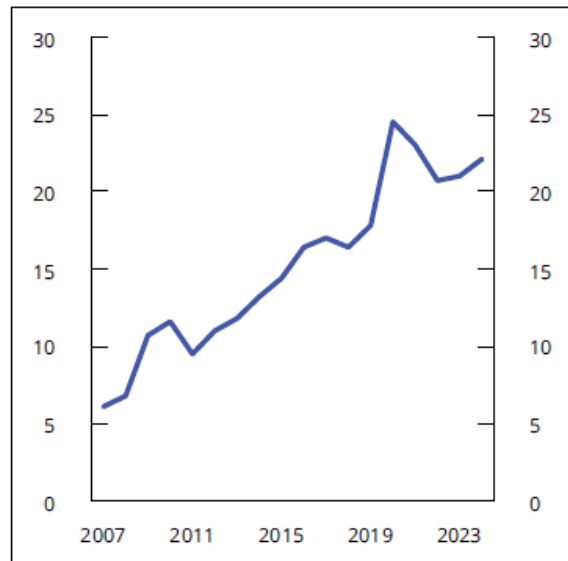
Oljerikdommen har gjort at vi ikke har hatt behov for å reformere offentlig sektor like mye som våre naboland. Under Solberg-regjeringen ble det gjennomført kostnadsreduserende tiltak, for eksempel gjennom effektiviseringsreformen (ABE), etablering av Nye Veier og digitaliseringsgrep. Til tross for dette økte de offentlige utgiftene som andel av BNP.

Figur 3.17 Utgifter i offentlig forvaltning. Prosent av BNP

Kilder: Finansdepartementet og OECD.

(Kilde: Nasjonalbudsjettet 2024)

Figur 3.5 Bruken av fondsmidler som andel av utgifter i statsbudsjettet.¹ Prosent

¹ Utgifter utenom petroleumsvirksomhet. Kilde: Finansdepartementet.

Burde mer av velferdssamfunnets ordninger rettes til de som trenger det mest?

Utenforskap er en stor utfordring for velferdssamfunnet. Den største forskjellen i Norge er mellom de som har en jobb og de som ikke har det. Å få flere i jobb er det viktigste tiltaket mot fattigdom. Velferdssamfunnet må klare å hjelpe de som trenger det mest.

Velferdsordningene våre varierer mellom tjenester og ytelser. Noen er universelle, slik at alle innbyggere har lik rett på disse. Andre er målrettede eller behovsprøvde, hvor kriteriet for å motta ytelsen eller tjenesten er at man har lav inntekt. Universelle ordninger er dyre å utvide, fordi de omfatter svært mange mottakere. Samtidig er de ubyråkratiske fordi alle får dem. Behovsprøvde ordninger er mer byråkratiske både for den som må søke og for den som skal innvilge, og kan bomme fordi mulige mottakere ikke vet at de har rett på det. Samtidig vil en begrenset mottakergruppe gjøre det enklere å lage ordninger av en størrelse som monner. Ekspertgruppen for barnefattigdom¹⁰ som publiserte sin rapport høsten 2023 viste at antall ordninger blir uoversiktlig for de som mottar disse, og bidrar til uforutsigbar inntekt for de svakeste gruppene. Den foreslo blant annet å øke barnetrygden kraftig, finansiert ved å skattlegge den utfra arbeidsinntekt og fjerne foreldrebetalingen.

Andre universelle ytelser som kunne vært målrettet er frikortgrense i offentlige sykehus, hvor alle får frikort etter samme mengde konsultasjoner. Motsatt er det laget moderasjonsordninger for barnehageplass og SFO, hvor man får redusert pris ved lav inntekt.

Spørsmål til diskusjon

- Hvis vi må redusere utgiftene på noen områder, hva kan vi gjøre mindre av?
- Hvordan kan vi få mer ut av de pengene som brukes i dag?
- Hva skal til for at flere som i dag jobber deltid skal jobbe heltid?
- Hvordan kan vi få flere til å stå lengre i jobb før de går av med pensjon?
- Burde bruken av oljepenger strammes inn til å utelukkende gå til enkelte formål, og i så fall hvilke?
- Bør flere ytelser og tjenester behovsprøves til de med størst behov eller bør vi prioritere universelle ordninger i velferdssystemet, og at omfordelingen heller skjer i skattesystemet?
- Burde barnetrygden økes og skattlegges, slik at det blir mer til de som har lite arbeidsinntekt eller burde den være lik for alle slik som i dag?

Hvordan kan vi skape større verdier og flere jobber?

Næringslivets evne til å skape vekst er avgjørende for å sikre velferden i fremtiden. Problemstillingen er ikke hva hver enkelt av oss skal leve av etter oljen – det er nok næringer som vil betale god lønn. For samfunnet som helhet er det likevel en utfordring at ingen nye næringer ser ut til å kunne ha like stor skatteevne som olje- og gassnæringen har hatt. Vi trenger raskere omstilling til nye, lønnsomme næringer, samtidig som vi bygger videre på det olje- og gassnæringen har gitt oss til nå.

Hvordan tetter vi kompetansegapet?

I NHOs kompetansebarometer rapporterer mange bedrifter at de mangler riktig arbeidskraft. 2 av 3 bedrifter sa i slutten av 2022 at de kunne ansatt flere, dersom de hadde tilgang på riktig kompetanse. Samtidig har regjeringen innført begrensninger på innleie av arbeidskraft som har gjort det vanskeligere for mange bedrifter å skaffe riktig kompetanse fort.

Å ha tilgang på riktig kompetanse begynner i skolen, der barn og unge lærer det de trenger for å klare seg videre i livet. Målet må være at alle elever lærer å lese, skrive og regne på barnetrinnet. Fortsatt er det mange som begynner på ungdomsskolen uten grunnleggende ferdigheter i lesing, skriving og regning. En av fire elever på 8. trinn i ungdomsskolen kan ikke lese skikkelig, og nesten en av tre mangler grunnleggende ferdigheter i matematikk. Den siste PISA-undersøkelsen viser at norske 15-åringers ferdigheter i lesing, regning og naturfag har gått kraftig ned siden forrige undersøkelse. Aldri før har norske elever prestert dårligere i gjennomsnitt i matematikk. I lesing og naturfag er de på samme nivå som i 2006, som da var det laveste nivået som er målt¹¹.

Blant studentene er det for få som fullfører utdanningen sin. Innenfor mange typer fag, særlig teknologi og helse, er det for få søkere sammenlignet med arbeidslivets behov.

Hvilke rammevilkår trenger bedriftene?

Under regjeringen Støre har næringslivet fått uforutsigbare rammevilkår og et skattenivå som rammer hardt. Regjeringens skattelegging etter innfallsmetoden, for å få budsjetter til å gå i hop, har økt den politiske risikoen for å investere i Norge. Mange investeringer er satt på vent. Næringslivet tappes for ressurser til å investere mer.

Skattene som bare norske eiere betaler har økt kraftig. En rapport fra Menon Economics for NHO dokumenterte at norske private eiere står for majoritetsandelen i nesten 85 prosent av norske foretak med ansatte i 2021. Likevel var utenlandsk eierskap, målt som andel av verdiskaping, større enn privat eierskap for første gang i tidsperioden vi har analysert. Utenlandsk eierskap utgjorde 36 prosent av samlet verdiskaping. Norske private eieres andel av verdiskapingen i næringslivet lå i 2021 på 35 prosent, en nedgang på 4 prosentpoeng siden 2018¹².

99% av norske bedrifter har under 100 ansatte og står for 70 % av verdiskapingen i privat sektor¹³. Det er viktig med en næringspolitikk som også ivaretar små- og mellomstore bedrifter. Myndighetene må legge til rette, men markedet er best i stand til å velge vinnere og tapere blant bedrifter og sektorer. Det brukes hvert år store summer på å støtte nye innsatser i næringslivet, gjennom virkemidler som Innovasjon Norge, Siva, Nysnø, Enova og andre.

Samtidig øker rapporteringsbyrden og kravene til bedrifter. [NHOs medlemsundersøkelse](#) fra høsten 2023 viser at kun 0,3 prosent av medlemsbedriftene har opplevd at "den administrative byrden" for dem har blitt mindre de to siste årene. 30 prosent sier den er uendret mens 63 prosent sier den har økt¹⁴.

For næringslivet er forskning, utvikling og innovasjon viktig for å gi oss den kunnskapen vi trenger for omstillingen og øke verdiskaping og et bærekraftig kunnskapsbasert næringsliv som er rustet til å møte fremtidens utfordringer. Vi ligger under målet om å bruke 1 % av BNP på forskning. En rapport fra Samfunnsøkonomisk Analyse viser at Norge de senere årene, og ikke minst under pandemien, brukte omtrent like mye midler til forskning og utvikling som Finland, Sverige og Danmark. Forskningsbevilgningen ble kuttet i 2023, og videreføres i stor grad på redusert nivå i 2024. De andre nordiske landene satser.

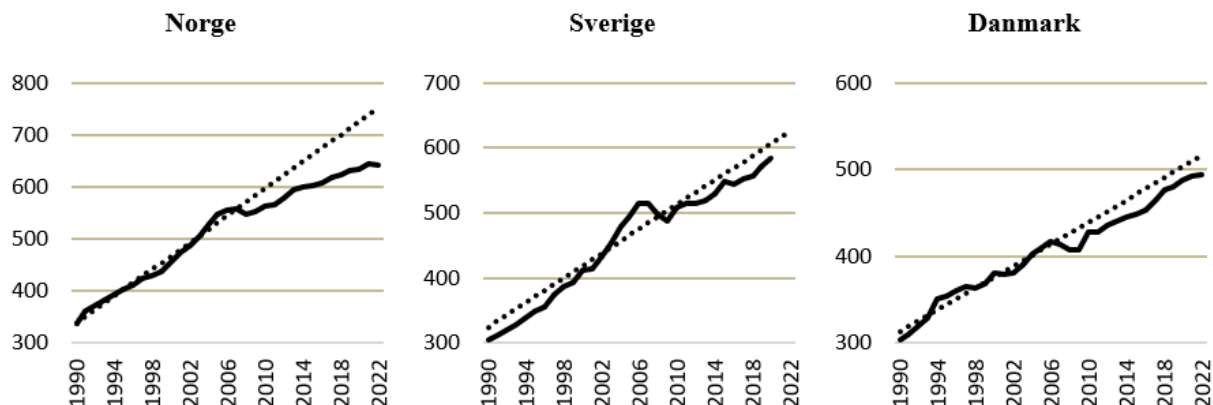
Kan nye reformer heve produktiviteten?

Arbeidsproduktivitet måler verdiskaping per arbeidstime, og er et mye brukt mål på produktiviteten. Siden omkring 2008 har arbeidsproduktiviteten utviklet seg svakere enn tidligere, både i Norge og hos våre naboland. Svakere produktivitetsutvikling er en felles utfordring i de fleste vestlige land, og konsekvensene vokser over tid.

Dersom produktiviteten i norsk næringslivet på fastlandet fra 2008 hadde vokst i samme takt som i årene 1990-2007, ville verdiskapingen per time vi arbeider vært nesten 100 kroner høyere i 2022, etter at vi har justert for prisvekst. Det ville gitt grunnlag for både større lønnsvekst, investeringer og handlingsrom i offentlig velferd. Mange av de store samfunnsutfordringene fremover, enten det er klima og miljø, energi, større global usikkerhet, fattigdom, aldring av befolkningen eller å skape gode og levedyktige lokalsamfunn, har til felles at vi må få til mer med knappe ressurser. Med andre ord trenger vi å øke produktiviteten i samfunnet i årene fremover.

Tiltak som kan heve produktiviteten, for eksempel innen forskning og utdanning, tar ofte mange år før de får tydelig effekt på økonomien. Et eksempel på dette er Fullføringsreformen, som skal bidra til at flere fullfører videregående opplæring. Et annet eksempel er skattereformene i 1992, 2006 og 2015.

Figur 1: Verdiskaping (faste priser) i næringslivet per timeverk i tre nordiske land. Tall i kroner og trend 1990-2007.

Kilder: Egen beregning av trend. Data fra SSB, SCB og DS.

Spørsmål til diskusjon

- Burde støtteordningene til nye næringer i Innovasjon Norge, såkornfond og lignende reduseres, for å heller prioritere lavere skatter for næringslivet?
- Hvordan kan vi fjerne eller redusere hindre for næringslivet til å skape flere arbeidsplasser og større verdier i dag?
- Hva kan gjøres i dag, for å styrke produktiviteten i samfunnet på lang sikt?

Hvordan får vi nok folk med riktig kompetanse?

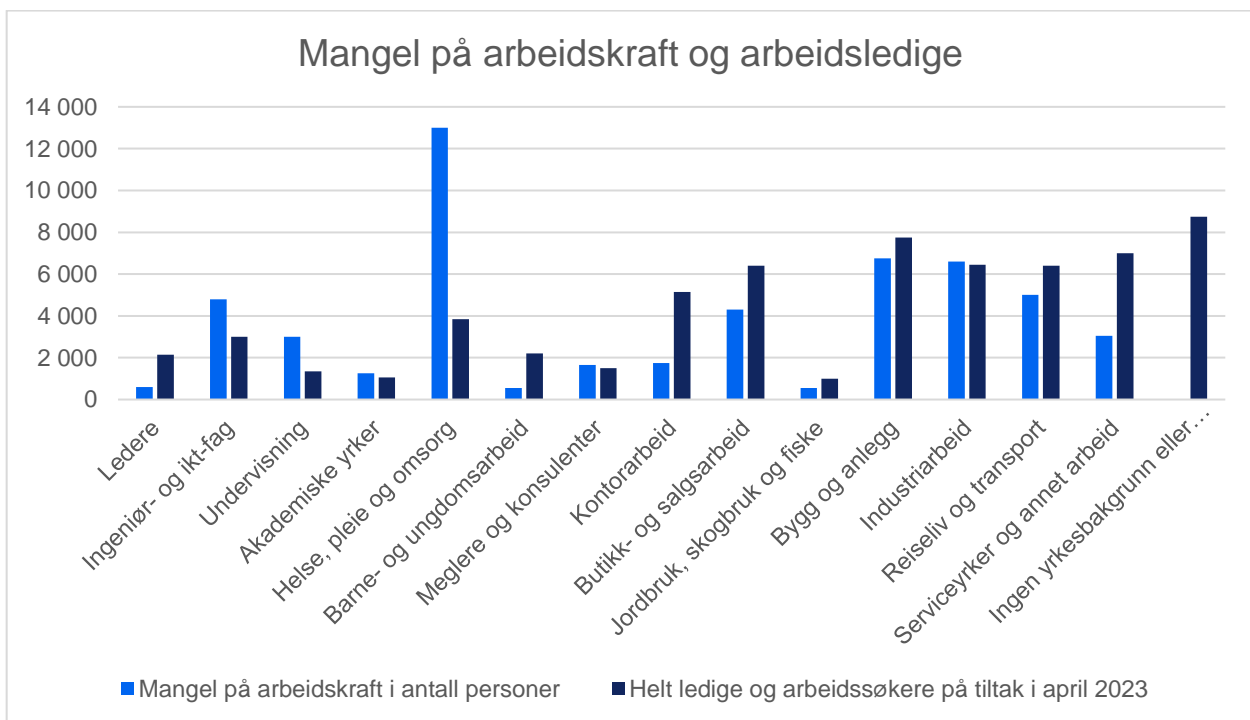
I tiden fremover vil vi gå tom for folk før vi går tom for penger. Det er best illustrert ved at vi gjennom 2030-tallet vil begynne å få færre yrkesaktive i absolutte tall for første gang i moderne tid. Helsepersonellkommisjonen konkluderte med at vi ikke kommer til å ha nok folk til å gi gode helse- og omsorgstjenester om vi gjør alt som i dag. Der vi for få år siden var bekymret for at roboter skulle overta jobber, ser vi nå i større grad etter områder hvor roboter kan bidra til å frigjøre menneskelig arbeidskraft til andre oppgaver.

Sysselsettingen er høy, og arbeidsledigheten er lav. Det er stor mangel på arbeidskraft, både i bedrifter og i offentlig sektor. Ifølge NAV mangler Norge hele 53.000 arbeidstakere for å kunne yte gode nok tjenester og skape større verdier. Bedrifter får heller ikke tak i riktig kompetanse, og det er vanskeligere å rekruttere folk i distriktene enn i byene.

Etter pandemien har behovet for arbeidskraft vært ekstra stort, og flere som har stått utenfor arbeidslivet, får muligheten til å prøve seg. Samtidig har regjeringens innstramminger på midlertidige ansettelser og innleie fra bemanningsbyrå hevet terskelen inn i arbeidslivet.

Skal utdanning eller arbeidsinnvandring dekke fremtidens behov?

Det er flere ledige hender enn det er ledige jobber – men det er ikke samsvar mellom kompetansen de arbeidsledige har og den kompetansen som bedriftene trenger. Det er heller ikke samsvar mellom hvor de arbeidsledige bor og hvor de ledige jobbene er. Innvandrere står i større grad utenfor arbeidslivet enn befolkningen ellers. Det gjelder særlig personer som kom til Norge som flyktninger, og gjennom familiegjenforening. Mange har ikke kompetansen og kvalifikasjonene som arbeidsmarkedet etterspør. Dårligere språkkunnskaper også er en barriere for å delta i arbeid, utdanning og samfunnsliv.

(Kilde: NAV Bedriftsundersøkelse 2023, publisert februar 2023. Tall satt sammen av Høyre).

Spørsmål til diskusjon

- Bør dimensjonering av studieplasser i videregående og høyere utdanning i større grad styres i tråd med arbeidslivets behov, eller bør studentenes valg tillegges mye vekt?
- Bør staten ta et større ansvar for å etterutdanne personer som allerede er i jobb, eller bør dette ansvaret ligge hos de enkelte bedriftene og arbeidstakerne?
- Burde det gis økonomiske insentiver for å få studenter til å utdanne seg ferdig raskere, som for eksempel redusert studielån for fullføring på normert tid?
- Burde vi gjøre mer for å tiltrekke oss arbeidsinnvandrere, eller bør vi prioritere å dekke arbeidskraftsbehovet med de som står utenfor arbeidslivet i dag?
- Burde staten ta en mer aktiv rolle i å gi arbeidsinnvandrere norskkunnskaper, eller bør dette ansvaret primært ligge hos bedriftene og den enkelte?

Innenfor ingeniørfag, IKT, men også fagutdanninger innen industri, bygg og anlegg og helse er det et spesielt stor sprik mellom hvor mange som tar utdanning på feltet og behovet for arbeidskraft med denne kompetansen i fremtiden.

Dette kan løses med bedre tiltak for å videreutdanne eller omskolere den arbeidskraften vi allerede har. En utfordring er at de som ikke har fullført utdanning er dårlig stilt til å ta etter- og videreutdanning. Vi trenger derfor mange typer modeller for å sørge for at flere fullfører skole. Samtidig må vi jobbe for at det blir bedre samsvar mellom den kompetansen vi trenger fremover, og det som ungdom utdanner seg til.

Vil vi ha mer arbeidsinnvandring?

Behovet for arbeidskraft har de siste 20 årene i stor grad blitt møtt med å importere arbeidskraft. Fire av ti innvandrere som har kommet til Norge siden 2004, har kommet hit for å jobbe. Disse arbeidsinnvandrerne utgjør nær 300 000 personer. Polen er det desidert største avsenderlandet fra EØS-området, etterfulgt av Litauen. India, Kina og Ukraina er de største tredjelandene i perioden. Antall arbeidsinnvandrere har gått mye ned i Norge etter pandemien. Lav arbeidsledighet og høyere lønninger i hjemlandene til arbeidsinnvandrerne, i kombinasjon med lavere levekostnader i hjemlandet, gjør at vi i større grad vil måtte sørge for arbeidskraft selv i årene som kommer eller legge inn en større innsats for å få arbeidsinnvandringen hit.

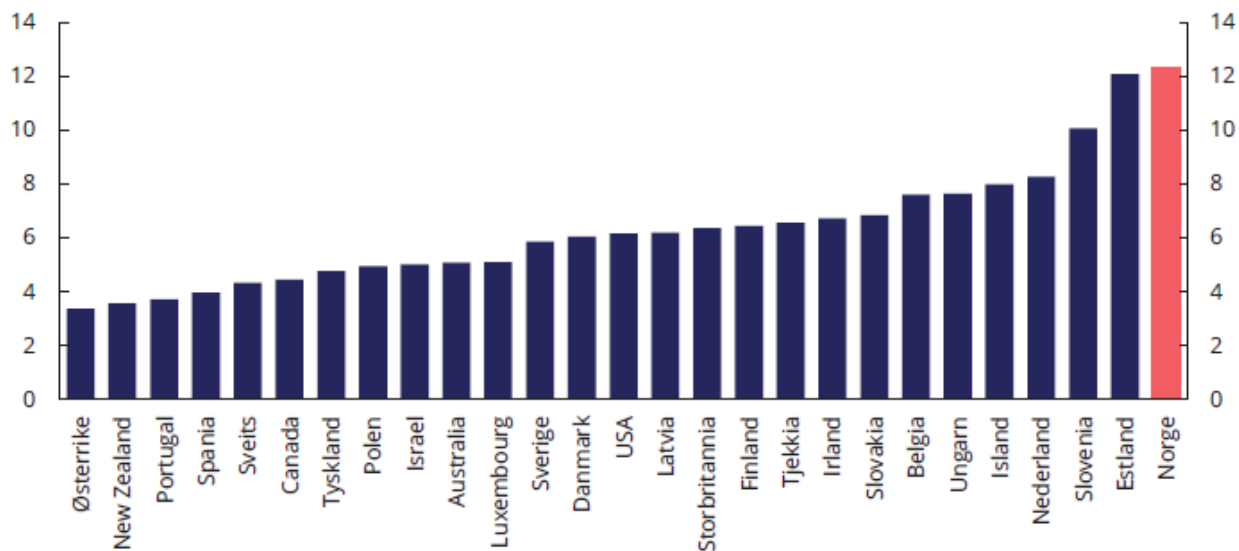
I dag reguleres opplæringen i norsk og samfunnskunnskap gjennom integreringsloven. Arbeidsinnvandrere fra EØS-området og deres familie er ikke omfattet av denne ordningen. Arbeidsinnvandrere fra tredjeland og deres familie har kun plikt til opplæring i norsk og samfunnskunnskap, og må betale for opplæringen selv. I motsetning til i Norge, har arbeidsinnvandrere fra både EØS og tredjeland rett til offentlig finansiert språkopplæring i både Danmark og Sverige.

Hvorfor står så mange i Norge utenfor arbeidslivet?

Å ha dårlig tid om morgenen, at noen ringer og spør hvor det blir av deg, følelsen av å glede seg til helg eller ferie og kunne forsørge seg og sine med sin egen lønn, er noe alle arbeidende mennesker må få muligheten til å oppleve. Vi kommer ikke utenom at vi har et stort utenforskap i Norge. 1 av 5 i arbeidslivets alder står utenfor arbeidslivet. Det utgjorde i 2022 ca. 660 000 personer. Av disse mottar i overkant av 400 000 en helse-relatert ytelse. 240 000 er verken i utdanning eller mottar en ytelse, og forsørges trolig av andre¹⁵.

Mennesker står utenfor arbeidslivet av ulike grunner. Det er behov for ulike virkemidler for å gi dem en fot innenfor. Norge er helt i toppen blant vestlige land når det kommer til mottakere av helserelaterte ytelser. 10 % av de i arbeidsfør alder mottar uføretrygd.

A. Mottakere av helserelaterte ytelser, prosent av befolkningen 20–64 år, 2017 eller seneste år

(Kilde: Perspektivmeldingen 2021. Grafen omfatter uføretrygd og arbeidsavklaringspenger for Norge. Basert på tall fra OECD (2019)¹⁶)

En utfordring er også at det er få jobber tilgjengelig for de med nedsatt arbeidsevne. Derfor må vi ha et arbeidsmarked hvor det er rom for å inkludere flere.

Blant de som tildeles gradert uføretrygd, men ikke har vært i jobb før, får kun 20 prosent jobb innen 3 år. Vi er helt avhengige av at flere arbeidsgivere åpner dørene for mennesker som kan og vil jobbe, men som kanskje ikke kan dokumentere dette godt. Og det trengs flere arbeidsgivere som forplikter seg til å gi folk fast jobb.

Systemet er ikke perfekt i dag. En NAV-analyse fra 2023 viste at en av fire dagpengemottakere kunne tape på å jobbe én dag¹⁷.

Kan oppgavene fordeles på en bedre måte?

En av hovedutfordringene frem mot 2040 er å bruke kompetanse smartere. Det betyr ikke at alle skal løpe fortere. For Høyre handler dette om å sikre bærekraftige arbeidsplaner, få ned sykefraværet, unngå dobbeltarbeid, sikre rett kompetanse til rett oppgave og ta i bruk teknologi som gjør at arbeidsoppgavene løses bedre.

Spørsmål til diskusjon

- Hva kan gjøres for å gjøre det enklere og mer attraktivt for arbeidsgivere å ansette personer med nedsatt arbeidsevne.
- Hvordan kan vi øke arbeidsdeltakelsen fra innvandrere?
- Bør staten fortsette oppfølgingen av unge som får uføretrygd, ved for eksempel å revurdere arbeidsevnen jevnlig?

Norge har flere leger, sykepleiere og lærere enn mange andre sammenlignbare land¹⁸. Likevel etterlyses det flere ansatte for å løse oppgavene i alle velferdstjenester.

Fordi helsepersonell allerede er et knapphetsgode, og i enda større grad vil være det fremover, mener helsepersonellkommisjonen at helse og omsorgstjenesten må bruke de ansatte og deres kompetanse mye mer effektivt enn før. Det blir færre ansatte per pasient.

Mange velferdsoppgaver krever at man har fullført en utdanning for å kvalifisere til jobben, selv om mange av oppgavene ikke i seg selv krever høy utdanning. I Høyre har vi selv tatt til orde for høyere formell utdanning i mange yrker, for eksempel lærere eller ansatte i barnevernet. Flere steder er det forsøkt å avlaste faste ansatte i omsorgstjenester ved å få hjelp og avlastning fra andre som mottar ytelse fra det offentlige. Eksempler er studenter som bor rimeligere mot å bidra til å aktivisere eldre på sykehjem, eller at noen som mottar stønader fra NAV overtar kjøkkenoppgaver på sykehjem.

Spørsmål til diskusjon

- Hvordan kan vi oppnå en bedre arbeidsdeling i helse- og omsorgsyrkene, der de med høy formell utdanning kan bruke tiden på de spesialiserte oppgavene?
- Burde det i noen grad følge en plikt eller oppfordring til å bidra til å løse uløste velferdsoppgaver når man mottar en ytelse eller tjeneste fra det offentlige, og er frisk?

Hvordan kan vi få mer valgfrihet i velferden?

Det offentlige velferdstilbudet sikrer alle innbyggere i Norge gode tjenester og ytelser. Høyre mener at alle skal ha lik tilgang til gode velferdstjenester, uavhengig av inntekt. Like fundamentalt er det at mangfold er bedre enn monopol, og at hver enkelt skal ha mulighet til å velge hvem som utfører tjenesten der det ligger til rette for det.

Fremover vil vårt velferdstilbud møte mange utfordringer. Kapasiteten må opp, særlig i eldreomsorgen, og kvaliteten må bli bedre. For mange opplever at det tilbudet de mottar fra det offentlige ikke fungerer for dem. Som befolkning etterspør vi flere offentlige tjenester, og vi etterspør bedre kvalitet og mer mangfold. Det blir stadig vanskeligere å gi et godt tilbud til alle. Det vil etter hvert kunne føre til at flere av de som har råd til det vil kjøpe de tjenestene de ønsker av egen lomme. Muligheten til å velge mellom ulike tilbud bør likevel ikke være forbeholdt de som kan betale for det. For å unngå at vi får et todelt velferdstilbud, må vi sørge for at folk er tilfredse med det offentlig finansierte systemet og at tilliten er høy. En måte å gjøre det på, er å sørge for at innbyggerne får økt valgfrihet også innenfor det offentlige velferdstilbudet.

Valgfrihet handler om at du skal kunne velge selv hvem som kommer hjem til deg når du har behov for det, eller hvilken skole barna dine skal gå på. Det å ha valgt et tilbud selv, gjør ofte at folk blir mer fornøyd. For pasienter innenfor rus og psykiatri har vi sett eksempler på at det å, ha valgt tilbudet selv har vært den avgjørende ekstra motivasjonen for at behandlingen lykkes.

For å ha valgfrihet, må man ha noe å velge mellom. For at private og ideelle aktører skal ønske å etablere seg, og drive videre, må de ha forutsigbarhet for rammevilkårene sine. Innenfor flere sektorer, blir mulighetene til å velge mindre, og rammevilkårene for de private og ideelle aktørene dårligere. Regjeringen har nedsatt et eget utvalg som har som mål å se på hvordan man kan få private tilbydere ut av det offentlig finansierte velferdstilbudet. Det er en dårlig ide, og vi i Høyre mener det vil bidra til et mer todelt velferdstilbud.

At det offentlige alltid skal ta regningen for innbyggerne som velger bort det offentlige, byr også på noen utfordringer. Hva slags godkjenningssystem man skal ha for aktørene, hvor mye tilsyn som skal føres og hva som skal avgjøre hvilket økonomisk tilskudd en skal ha, er spørsmål som reises. Det er viktig å bevare tilliten til at penger som bevilges til velferdstilbud, går til dette og ikke noe annet.

Valgfriheten innenfor det offentlig finansierte velferdstilbudet varierer i dag stort ut fra hvor du bor i landet. I noen kommuner kan hver enkelt elev velge skole på alle nivåer mellom grunnskole og videregående skole, og det er flere sykehjem og hjemmetjenesteleverandører å velge mellom. Andre steder har du kanskje bare tilgang på et sykehjem og en skole. I dag er det i mange tilfeller opp til kommuner og fylkeskommuner å innføre

Spørsmål til diskusjon

- Hvilke prinsipper bør ligge til grunn for at en aktør kan etablere seg, og tilby velferdstjenester på det offentliges regning?
- Bør valgfrihet være et spørsmål som avgjøres lokalt, eller bør det være en rettighet som sikres av Stortinget for hver enkelt innbygger?
- Bør kommunestyret kunne nekte at en friskole etablerer seg i kommunen?

valgfrihet, og valgfriheten kan tas bort igjen dersom det kommer et lokalt styre som ikke ønsker å ha valgfrihet. Et dilemma er hvorvidt det er staten som skal ta ansvar for å sikre alle innbyggere den samme valgfriheten, eller om det skal være et lokalpolitisk ansvar.

I regjering innførte vi en rett til fritt valg av videregående skole over hele landet, og overstyrte slik de folkevalgte i fylkene. Samtidig laget vi fra statens side et regelverk for innføring av fritt brukervalg i kommunal eldreomsorg, slik at de kommunene som ønsket det kunne innføre det raskere, om de ønsket det. Begge deler er fjernet av dagens regjering.

¹ Meld. St. 14 (2020-2021) Perspektivmeldingen 2021. [Figur 1.6](#) side 24.

² NAV.no: [Utviklingstrekk i Folketrygden 2012-2033](#), publisert 29.11.2023.

³ Grafikkinspirasjon og forholdstall fra NOU 2023:4 Tid for handling (Helsepersonellkommisjonen) side 13. Tall fra SSB.

⁴ Sysselsettingsandelen i Norge ligger rundt 70 %, som er høyt i Europeisk sammenheng. Se [SSB \(2022\)](#).

⁵ Figuren er hentet fra NOU 2021:2 Sysselsettingsutvalget. Tall fra SSB.

⁶ Meld. St. 14 (2020-2021) Perspektivmeldingen 2021. [Figur 1.9](#).

⁷ Nasjonalbudsjettet 2024, side 36.

⁸ Nasjonalbudsjettet 2024, side 40. Sammenlignet med 2022 og anslag for 2024, i faste priser er det 409,8-369,5=40 mrd. kr.

⁹ Svar på spørsmål til [Rødt spm 87](#) sier 37 mrd. kr. Svar til [H 244](#) sier 33,7+9,7-6,0=37,4 mrd. (faste priser)

¹⁰ [Ekspertgruppen om barn i fattige familier](#).

¹¹ [Regjeringen.no](#) - Kunnskapsdepartementet «Stor nedgang i 15-åringers ferdigheter i lesing, matematikk og naturfag», om PISA 2022. Publisert 5.12.2023, hentet 6.12.2023.

¹² Menon for NHO. <https://www.menon.no/privat-eierskap-i-norge-2021/>

¹³ Småbedriftslivet 2020.

¹⁴ NHOs medlemsundersøkelse gjengitt på NHO.no <https://www.nho.no/tema/sma-og-mellomstore-bedrifter/artikler/byrkratibyrdene-for-bedriftene-er-for-stor/>

¹⁵ Tall og vurderinger fra NAVs «Utenforskap i Norge 2022», fra august 2023.

¹⁶ Meld. St. 14 (2020-2021) Perspektivmeldingen 2021, side 114. Basert på tall fra OECD Economic Survey Norway 2019, side 76.

¹⁷ <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/nyheter/1-av-4-dagpengemottakere-kan-tape-pa-a-jobbe-en-dag>

¹⁸ OECD.